

цього процесу. На нашу думку, сучасні соціально-економічні зміни та війна в якій опинилась наша країна, продукують професійний саморозвиток майбутніх фахівців ДСНС України опираючись на їх професійну гнучкість та грані їх професіоналізму.

Список використаних джерел

1. Коваль І. С. Готовність майбутніх рятувальників до професійного саморозвитку / «Соціально-психологічні та гуманітарні виміри безпеки життєдіяльності»: збірник тез доповідей І Науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Львів, 20-21 жовтня 2022 року. Львів: ЛДУБЖД, 2022. С. 74-77.

2. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці. Монографія. / С. Б. Кузікова. – Суми : Вид-во «Мак Ден», 2012. – 410 с.

3. Лозовецька В. Т. Концептуальні засади професійного саморозвитку сучасної особистості / В. Т. Лозовецька // Науковий вісник ПІТО НАПН України. - № 1. – 2011. – С. 33-39.

4. Koval I. S. Phenomenology of continuous self-development of future rescuers // International scientific conference «The role of psychology and pedagogy in the spiritual development of modern society» : conference proceedings, July 30–31, 2022. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 341-344.

УДК 159.96

Корольчук Віктор Володимирович,
начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1104-3175>

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА І ВІКТИМОГЕННІ ФАКТОРИ, ХАРАКТЕРИСТИКА І ПОВЕДІНКА ПОТЕРПІЛИХ ВНАСЛІДОК СТАТЕВОГО ЗЛОЧИНУ

Віктимологія один із напрямів кримінально-правового циклу, сутність якого полягає в вивченні жертв кримінальних правопорушень, моделюванні поведінки особи, потерпілої від суспільно небезпечного посягання та ролі останньої у механізмі кримінально протиправної поведінки. У розвиток цього розглядається такий її напрям як ювенальна віктимологія, тобто комплексне вчення про неповнолітню жертву, встановлення чинників, які сприяють розвитку віктимних схильностей у підлітків, дозволяють передбачити, які саме заходи запобігання кримінально протиправної діяльності є більш дієвими, що

надає можливість встановити, що стало каталізатором вчинення суспільно небезпечного діяння. Сучасна ювенальна віктимологія оперує також і поняттям та видами повторної (вторинної) віктимізації неповнолітньої особи. Також слід особливо виокремити і чинники суто соціальної обумовленості ювенальної віктимності в якості формуючих саме «невинувату віктимність» неповнолітніх осіб. Маючи на увазі такі чинники поширеного соціального неблагополуччя дітей та підлітків як їх повне або часткове сирітство, розлучення батьків, байдуже, безвідповідальне та жорстоке ставлення їх та інших родичів, опікунів, фінансове неблагополуччя дитини і пов'язані із ним соціальні наслідки (голод, жебрацтво, відсутність постійного та гідного житла), неабияка привабливість молодіжного та дорослого злочинного світу тощо. Чинниками даного процесу виступають також наркотизація та алкоголізація суспільства в цілому, пагубний вплив на дітей, молодь, деяких програм сучасних ЗМІ, телебачення, мережі Інтернет, індустрії розваг, сучасна криза та дезорганізація традиційної сім'ї, девальвація громадських та моральних устоїв і цінностей, комерціалізація життя тощо. Таким чином, основним завданням є функціонально-цільовою метою ювенальної віктимології є комплексний віктимологічний аналіз правопорушень, що вчиняються по відношенню до неповнолітніх осіб. Тут мова йде про якомога ефективне усунення, подолання чинників ювенальної віктимності. Вона практично обумовлює розробку науково-обґрунтованих заходів щодо ювенальної віктимологічної профілактики суспільно небезпечних діянь проти даної вікової категорії жертв.

З вищезазначеного можна дійти висновку, що під ювенальною віктимологічною профілактикою розуміємо комплекс заходів та засобів, спрямованих на виявлення та усунення чинників, які сприяють віктимізації молодіжного середовища, необхідних та достатніх діяти протягом певного часу в межах певної території (району, селищу, місту, регіону).

Правоохоронними органами здійснюється аналіз соціально-демографічних, кримінально-правових характеристик потерпілих, а саме: за віком, за статевою належністю, рольовий статус, взаємовідносини зі злочинцем, морально психологічними ознаками, видом і розміром заподіяної шкоди, видом та тяжкістю злочину, за характером поведінки самого потерпілого. Також основним джерелом отримання інформації про потерпілого є дослідження матеріалів кримінального провадження в частині показань свідків, підозрюваного, обвинувачуваного, самого потерпілого, відомості з місця їх роботи або навчання, довідок, обстежень тощо; результати проведеного судово-медичного огляду потерпілих, а також судових експертиз (психологічних, психіатричних тощо); аналіз поведінки і стану потерпілого під час проведення окремих процесуальних дій з

його участю (допитів, слідчих експериментів, очної ставки), а також можливо залучення спеціаліста-психолога для збору й аналізу даних, що стосуються особи потерпілого. Злочинець та потерпілий впливають один на одного. Форми та ступінь цього впливу достатньо різноманітні і здійснюється цей вплив не тільки в момент вчинення злочину, але і в докримінальній ситуації. Системою вибору злочинцем своєї жертви управляють не тільки різноманітні фактори, а й певні передумови взаємовідносин між злочинцем та його жертвою. Саме наявність віктимологічних передумов пояснює підвищену здатність однієї людини ставати жертвою злочину, бути більш «привабливою» для злочинця, ніж інша особа, яка не перебуває під впливом таких передумов. Саме така сукупність даних буде сприяти встановленню особи, що вчинила кримінальне правопорушення та її притягнення до кримінальної відповідальності.

Особа володію низкою властивостей та якостей, відповідно до яких її поведінка може віктимною, але не обов'язково це спричинить протиправну реакцію інших і вона стане потерпілим злочину. Під віктимністю розуміють підвищену здатність з низки суб'єктивних і об'єктивних обставин ставати «мішенню» для протиправних посягань. При вивченні поведінки потерпілого від злочину та його роль у генезисі злочину, необхідно виходити з того, що для особи може бути характерна необачна, ризикована, легковажна, розпущена, інколи провокаційна поведінка. Що може призвести до небезпечних наслідків як для самого потерпілого, так і для оточуючих осіб. Тому важливого значення для при вивченні віктимної поведінки потерпілих набувають характеристики особи: вік, стать, соціальний статус, виконувани соціальні ролі, професія, готовність діяти в критичній ситуації певним чином, а також навколишнє середовище, конкретна ситуація, поводження третіх осіб тощо.

Саме поведінка потерпілого може по різному вплинути на розвиток конфлікту, і відповідно до меж криміногенної ситуації вона може бути оцінена як: а) правомірна, коли потерпілий реагує допустимим законом способом на суспільно небезпечні дії злочинця або коли він не створює умов для вчинення злочину; б) нейтральна, коли між діями потерпілого і злочинцем відсутній прямий зв'язок; в) неправомірна, коли дії потерпілого містять ознаки того чи іншого правопорушення, у тому числі злочину.

Визначення потенційного потерпілого складається з таких елементів: вивчення ситуації, коли, виявляючи та аналізуючи обставини, можливо визначити потенційних потерпілих саме в цій ситуації; вивчення злочинця, коли шляхом виявлення його зв'язків або типової поведінки можливо передбачити потенційних потерпілих; вивчення потерпілого, що сприяє виявленню віктимності.

Узагальнення даних про потерпілих, про особливості поведінки,

що передували вчиненню кримінального правопорушення дають можливість визначити типові ситуації вчинення кримінальних правопорушень та на їх основі розробити запобіжні заходи.

Нині в Україні розробкою рекомендацій займаються органи державної влади, органи місцевого самоврядування, виконавчої влади, правоохоронні органи, різнопрофільні галузеві регіональні академічні, а також науково-дослідні й навчальні установи. Важливу роль відіграють інститути громадянського суспільства – громадські й релігійні організації, а також засоби масової інформації. В основі розробки зазначених рекомендацій, а саме системи заходів віктимологічної профілактики, покладається аналіз даних про потерпілих від кримінальних правопорушень (стать, вік, місце проживання та ін.), зв'язок зі злочинцем, особливості поведінки потерпілого. Заходи розраховані на широке коло осіб з врахування найбільш віктимних категорій (діти, жінки, особи похилого віку та ін.).

Отже кримінально-правова оцінка поведінки потерпілого та її вплив на кримінальну відповідальність залежать, по-перше, від ролі цієї поведінки у вчиненні злочину і, по-друге, від соціальної, моральної та правової характеристики самого потерпілого. Правоохоронні органи при досудовому розслідуванні, а також суди під час винесення по матеріалам кримінального провадження судового вироку повинні всебічно дослідити усі можливі обставини кримінального правопорушення, у тому числі й поведінку потерпілого та його роль у створенні криміногенної ситуації. Це буде сприяти точному визначенню вини особи, яка вчинила злочин, і призначити їй диференційоване покарання.

Перекладання відповідальності з особи, що вчинила кримінальне правопорушення, на потерпілого не може бути допущена в ніякому разі.